

תורה שבעל פה

גמרא מסכת בבא בתרא

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	–	(13x6)	–	78 נקודות
פרק שני	–	(11x2)	–	22 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (78 נקודות)

ענו על שש מן השאלות 1–9 (לכל שאלה – 13 נקודות).

1. מחיצה ודין היזק ראייה

"השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע".

א. בגמרא מובאים שני פירושים למילה "מחיצה".

(1) לפי הפירוש ש"מחיצה" היא פלוגתא, הסיקה הגמרא מן המשנה ש"היזק ראייה שמייה היזק".

הסבירו כיצד הסיקה זאת הגמרא.

(2) על פי הגמרא, לפי כל אחד מן הפירושים למילה "מחיצה", לשון המשנה קשה.

על פי כל אחד מן הפירושים האלה, הסבירו את הקושי של הגמרא בנוגע ללשון המשנה.

(8 נקודות)

ב. "החלונות בין מלמעלה בין מלמטה ובין מכנגדן ד' אמות ותני עלה...".

אחת מן ההוכחות של הגמרא בדיון אם "היזק ראייה שמייה היזק" היא מן המשנה שבציטוט ומן הברייתא שנאמרה עליה.

(1) הסבירו את ההוכחה. בתשובתכם ציינו איזו מן הדעות היא מוכיחה – "היזק ראייה שמייה היזק" או "היזק ראייה

לאו שמייה היזק".

(2) על פי הגמרא, הסבירו את הדחייה של הוכחה זו.

(5 נקודות)

2. בבא בן בוטא והורדוס

א. הורדוס שאל את בבא בן בוטא: "השתא מאי תקנתיה דההוא גברא".

(1) כתבו בלשונכם מהי העצה שנתן בבא בן בוטא להורדוס.

(2) על פי הגמרא, כתבו נימוק אחד של בבא בן בוטא לעצתו.

(4 נקודות)

ב. (1) הסבירו את קושיית הגמרא על עצתו של בבא בן בוטא להורדוס מדברי רב חסדא בעניין בית כנסת.

(2) על פי הגמרא, כתבו תירוץ אחד לקושיה זו.

(4 נקודות)

ג. (1) כיצד ייתכן שבבא בן בוטא נתן עצה להורדוס, הרי דניאל נענש על נתינת העצה לנבוכדנצר? כתבו הסבר אחד.

(2) מה היה עונשו של דניאל על נתינת העצה לנבוכדנצר? כתבו שני פירושים.

(5 נקודות)

3. מקיף וניקף

- א. "מתני' המקיף את חברו משלוש רוחותיו... רבי יוסי אומר אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכול".
 רב הונא וחייא בר רב נחלקו בהסבר דבריו של רבי יוסי.
 לפי חייא בר רב, מדוע המקיף אינו יכול לתבוע מן הניקף "לפי מה שגדר"? היעזרו ברש"י. (3 נקודות)
- ב. "תנן המקיף את חברו משלוש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השנייה ואת השלישית אין מחייבין אותו הא רביעית מחייבין אותו".
 (1) בציטוט זה מובאים דברי המשנה ודיוק של הגמרא.
 העתיקו למחברתכם בק את הדיוק של הגמרא, והסבירו אותו.
 (2) מהו הטעם לדין בדיוק של הגמרא? היעזרו ברש"י.
 (5 נקודות)
- ג. בעקבות הדיוק של הגמרא הועלתה קושיה על חייא בר רב.
 (1) הסבירו את הקושיה.
 (2) בגמרא הובאו כמה תירוצים לקושיה זו.
 הסבירו אחד מן התירוצים.
 (5 נקודות)

4. בית שער ודלת לחצר

- "מתני' כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר..."
 א. (1) הגמרא הסיקה מן המשנה שבניית בית שער לחצר היא דבר חיובי. הסבירו כיצד הסיקה זאת הגמרא.
 (2) הגמרא הביאה סיפור על "ההוא חסידא".
 כתבו את הסיפור בלשונכם, והסבירו מהו החיסרון בבניית בית שער לחצר. היעזרו ברש"י.
 (3) הגמרא הקשתה מסיפור זה על מה שהיא הסיקה מן המשנה. הסבירו את קושיית הגמרא.
 (8 נקודות)
- ב. "בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן כשהן גובין לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין".
 (1) "כשהן גובין" – מהי מטרת הגבייה שעליה מדובר בציטוט?
 (2) לפי מה גובים? הסבירו את שתי האפשרויות המוזכרות בשאלתו של רבי אלעזר.
 (5 נקודות)

5. אנשי העיר וגביית מיסים

- א. שנינו במשנה: "כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר י"ב חודש".
 (1) הסבירו בלשונכם את הדין המצוטט.
 (2) הגמרא הקשתה על משנה זו מברייתא המתחילה במילה "החמרת". הסבירו את קושיית הגמרא.
 (3) הסבירו את תירוצו של רבא לקושיית הגמרא.
 (8 נקודות)
- ב. (1) כתבו בלשונכם דוגמה מן הגמרא למיסים שגובים מן היתומים אבל לא מן החכמים.
 (2) הסבירו מדוע גובים מיסים אלה מן היתומים ומדוע אין גובים אותם מן החכמים.
 (5 נקודות)

6. איפרא הורמיז

א. בגמרא מסופר שאיפרא הורמיז שלחה ארבע מאות דינרים לרבי אמי והוא סירב לקבלם, ואילו רבא הסכים לקבלם.

(1) הסבירו בלשונכם מדוע סירב רבי אמי לקבל כסף זה.

(2) הסבירו בלשונכם מדוע הסכים רבא לקבל כסף זה.

(3) מה עשה רבא בכסף זה?

(6 נקודות)

ב. בגמרא בדף ח, ע"א מובא סיפור אחר על איפרא הורמיז ששלחה כסף לרב יוסף.

(1) מהו ההבדל בין האופן שבו נהג רב יוסף בכסף שקיבל מאיפרא הורמיז ובין האופן שבו נהג רבא בכסף שקיבל ממנה?

(2) מהי הסיבה להבדל זה? ענו על פי רש"י.

(5 נקודות)

ג. מדוע מצוות פדיון שבוים היא "מצווה רבה"? (2 נקודות)

7. לימוד תורה לילדים

א. לתקנת יהושע בן גמלא הנוגעת ללימוד תורה לילדים קדמו שתי תקנות.

(1) כתבו מה הייתה התקנה הראשונה, והסבירו מה הייתה הבעיה לאחר תקנה זו.

(2) כתבו מה הייתה התקנה השנייה, והסבירו מה הייתה הבעיה לאחר תקנה זו.

(5 נקודות)

ב. "ואמר רבא האי מקרי ינוקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה".

(1) כתבו בלשונכם את המקרה שבדברי רבא, והסבירו את השאלה ההלכתית במקרה זה.

(2) כתבו את הדין במקרה זה על פי רבא, והסבירו את הטעם לדין.

(3) כתבו את הדין במקרה זה על פי רב דימי מנהרדעא, והסבירו את הטעם לדין.

(8 נקודות)

8. קטע שלא נלמד

לפניכם סוגיה מן הגמרא במסכת גיטין, דף מה, ע"א.
למדו את הסוגיה, וענו על השאלות שאחריה. היעזרו בפירוש רש"י.
ביאורי מילים:
דלא ליגרבו ולייתו טפי – שלא יִשְׁבּוּ ויביאו יותר שבויים.
פרקא לברתיה – פָּדָה את בתו.

השולח פרק רביעי גיטין

מתני' (ט"ה) אין פודין את השבויין

יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם

גמ' איבעיא להו האי

מפני תיקון העולם משום דוחקא דצבורא הוא או דילמא משום דלא לגרבו
וליתו טפי ת"ש דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב אמר
אביי ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד דילמא שלא ברצון חכמים עבד:

גמ' מפני דוחקא דצבורא

הוא. אין לנו לדחוק הצבור ולהציאו
לידי עניות בשביל אלו: או דילמא.
דלא ימסרו עובדי כוכבים נפשיהו
וליגרבו ולייתו טפי מפני שמוכרין
אותן בזיוקר. ונפקא מינה אס לי לא
עשיר או קרוב שרונה לפדותו בדמיס
הרצה ולא יפילו על הצבור:
בסליסר אלפי דינרי. אלמא משום
דוחקא דצבורא הוא:

א. (1) "מתני' אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם".

בגמרא מובאות שתי אפשרויות לפירוש הטעם "מפני תיקון העולם".

הסבירו את שתי האפשרויות.

ב. (2) על פי רש"י, הסבירו את הנפקא מינה (ההבדל ההלכתי) בין שתי האפשרויות.

(8 נקודות)

א. (1) מן המעשה של לוי בר דרגא הביאה הגמרא הוכחה לאחת משתי האפשרויות.

הסבירו את ההוכחה. בתשובתכם כתבו איזו מן האפשרויות מעשה זה מוכיח.

ב. (2) הסבירו כיצד דחה אביי את ההוכחה ממעשה זה.

(5 נקודות)

9. יסודות תורה שבעל פה

א. (1) מה היה עיקר פועלם של האמוראים?

(2) מי היה החכם המרכזי בתקופת האמוראים בארץ-ישראל, והיכן היה בית מדרשו?

(3 נקודות)

ב. מבין ששת סדרי המשנה, יש שני סדרים שבכל אחד מהם מפורשת בתלמוד הבבלי רק מסכת אחת.

כתבו את שמות שני הסדרים האלה, וציינו מהי המסכת שמפורשת בתלמוד הבבלי בכל אחד מן הסדרים האלה.

(4 נקודות)

ג. (1) על פי המהר"ל, כתבו מהו היחס בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה.

(2) הסבירו כיצד המהר"ל מדגים יחס זה במצוות השבת.

(6 נקודות)

פרק שני (22 נקודות)

ענו על שתיים מן השאלות 10–15 (לכל שאלה – 11 נקודות).

בקיאות (ללומדים 8 דפי גמרא ורש"י)**10. רבינא ורבינא**

- א.** "רבינא זבן ארעא אמיצרא דרבינא סבר רבינא לסלוקי משום דינא דבר מצרא".
הסבירו בלשונכם את המקרה שבציטוט. בתשובתכם הסבירו מהו "דינא דבר מצרא". (4 נקודות)
- ב.** "א"ל רב ספרא בריה דרב יבא לרבינא אמרי אינשי ארבעה לצלא ארבעה לצללא".
עיינו ברש"י, ד"ה "ארבעה לצלא ארבעה לצללא", בפירוש הראשון הפותח במילים "אני שמעת...".
וענו על השאלות האלה:
- (1) הסבירו בלשונכם את הביטוי "ארבעה לצלא ארבעה לצללא".
- (2) על פי רב ספרא בריה דרב יבא, כיצד רבינא צריך לנהוג במקרה שהסברתם בסעיף א, ומדוע?
(7 נקודות)

11. טורנוסרופוס ורבי עקיבא

- א.** (1) טורנוסרופוס שאל את רבי עקיבא שאלה בעניין צדקה, ולאחר שרבי עקיבא ענה לו, הוא אמר לרבי עקיבא:
"אמשול לך משל למה הדבר דומה...".
על פי המשל של טורנוסרופוס, מדוע נתינת צדקה היא מעשה פסול?
- (2) רבי עקיבא ענה לטורנוסרופוס במשל משלו.
כתבו שני הבדלים בין המשל של רבי עקיבא ובין המשל של טורנוסרופוס.
(6 נקודות)
- ב.** (1) מהי טענתו של טורנוסרופוס כנגד המשל של רבי עקיבא?
- (2) רבי עקיבא ענה לטורנוסרופוס: "הרי הוא אומר הלא פרס לרעב לחמך ונעניים מרודים תביא בית...".
הסבירו את התשובה של רבי עקיבא לטורנוסרופוס (אין צורך להסביר את הדרשה על הפסוק).
(5 נקודות)

12. איזהו בן העולם הבא?

- א.** (1) "עולם הפוך ראיתי... עולם ברור ראיתי" – הסבירו מה ראה יוסף בנו של רבי יהושע בעולם הבא. היעזרו ברש"י.
- (2) "זאנן היכי חזיתין [א"ל] כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם".
הסבירו את השאלה של רבי יהושע ואת התשובה של יוסף בנו.
(5 נקודות)
- ב.** "ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין כל ברייה יכולה לעמוד במחיצתן".
- (1) מי הם הרוגי המלכות שעליהם נאמר משפט זה, ומהו המעשה שבזכותו נאמר עליהם משפט זה?
- (2) הסבירו מדוע דחתה הגמרא את האפשרות שמשפט זה נאמר על רבי עקיבא וחבריו.
(6 נקודות)

עיון (ללומדים 6.5 דפי גמרא בתוספת עיון במקורות)

13. הכול כמנהג המדינה

כתוב במשנה: "הכול כמנהג המדינה גוויל זה נותן ג' טפחים..."

א. (1) בעלי התוספות הקשו: "וא"ת אמאי אצטריך למיתני מידת גוויל וגזית כיוון דתנן הכול כמנהג המדינה כמו שנהגו כן יעשו". הסבירו את קושיית בעלי התוספות.

(2) הסבירו את התירוץ של בעלי התוספות לקושייתם. בתשובתכם כתבו באיזה מצב הדין הוא "הכול כמנהג המדינה", ובאיזה מצב הדין הוא "גוויל זה נותן ג' טפחים..." (5 נקודות)

ב. עיינו בדברי ה"נימוקי יוסף" שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

הכול כמנהג המדינה. אם יש מנהג בבניין, יבנה הכותל הזה כמנהג המדינה, אם גוויל גוויל, אם גזית גזית וכן כולן. אבל שיעורי הכותל ברחבה אינו תלוי במנהג אלא דדינא הכי, דבציר מהכי קים להו לרבנן דלא קאי, ומשום הכי האריך תנא למימר זה נותן ג' וזה נותן ג', דלא הווי ליה למימר אלא הכול כמנהג המדינה ונחזי אנן מנהגא היכי, אלא אשמעינן דאם נהגו להרבות או למעט בשיעורין אלו הרי הוא מנהג טעות.

(הרב יוסף חביבא, "נימוקי יוסף", דף א, ע"א בדפי הרי"ף ד"ה "הכול כמנהג המדינה")

על פי ה"נימוקי יוסף", כתבו מה יהיה הדין בכל אחד מן המקרים שלפניכם, והסבירו את הטעם לכל אחד מן הדינים.

1. אחד מן השותפים רוצה לבנות באמצע החצר כותל מאבני גזית שעוביו הוא שלושה טפחים סך הכול כמנהג המדינה, ואילו השותף האחר רוצה לבנות כותל מאבני גזית שעוביו הוא חמישה טפחים סך הכול.

2. אחד מן השותפים רוצה לבנות באמצע החצר כותל מכפיסין כמנהג המדינה, ואילו השותף האחר רוצה לבנות כותל חזק יותר מאבני גוויל.

(6 נקודות)

14. שינוי ייעוד של צדקה

"ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנותה לכל מה שירצו".

א. עיינו בדברי הרא"ש שלפניכם, וענו על השאלות שאחריהם.

פי' ר"ת ולשנותן לכל מה שירצו אפילו לדבר הרשות, והתיר ליתן מעות הקופה לשומרי העיר לפי שעל דעת בני העיר נותנין אותה... והא דאמרין בערכין [ו, ע"א]: "האומר סלע זו לצדקה עד שלא באת ליד גבאי, מותר לשנותה, משבאת ליד גבאי, אסור לשנותה". הני מילי גבאי, אבל ציבור יכולין לשנות, וגבאי נמי דווקא לדבר הרשות אבל לדבר מצווה מותר לשנותה.

(רבנו אשר, רא"ש, בבא בתרא פרק א, סימן כט)

- (1) על פי דברי ר"ת, כתבו בלשונכם מדוע מותר לבני העיר לשנות את הייעוד של כספי הצדקה.
- (2) הסבירו את הקושיה מן הגמרא בערכין על דברי ר"ת, שהתיר לשנות את הייעוד של כספי הצדקה.
- (3) הסבירו את תירוץ הרא"ש לקושיה זו.

(6 נקודות)

ב. עיינו בהמשך דברי הרא"ש, וענו על השאלות שאחריהם.

...והרב רבי יוסף הלוי [הר"י מיגאש] ז"ל כתב דהא דקאמר "ולשנותן לכל מה שירצו" דווקא לדבר שהוא צורך עניים... והביא ראיה מהא דתנן במסכת שקלים (פ"ב, מ"ה) "מותר עניים לעניים מותר שבויים לשבויים"... ונראה לי דאין ראיה ממה שהביא מההיא דשקלים, דהתם לא איירי במעות של קופה אלא על ידי מקרה שהוצרכו לגבות מעות לצורך עניים כגון מלבושים או שבאו שם עניים הרבה דומיא דשבויים, ובהא הוא דאמר דמה שהגבו לשמם לא ישנוה ליתנו לעניים אחרים. אבל בני העיר שעשו קופה בסתם, לדעתם עשאוה, ולשנותן לכל מה שירצו. ולכשיצטרכו מעות לעניים עירם, יגבו פעם אחרת.

- (1) הר"י מיגאש הביא מן המשנה במסכת שקלים ראיה לדעתו שמותר לשנות את הייעוד של כספי הצדקה רק לדבר שהוא צורך עניים. הסבירו ראיה זו.
- (2) הסבירו כיצד דחה הרא"ש ראיה זו.

(5 נקודות)

15. תקנת יהושע בן גמלא

א. "התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש כי מציון תצא תורה".

על פי התוספות, הסבירו מדוע "התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות" דווקא בירושלים. (3 נקודות)

ב. "התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז".

לאחר תקנה זו התעוררה בעיה.

מה הם שני השינויים בתקנת יהושע בן גמלא שנועדו לפתור בעיה זו? (3 נקודות)

ג. עיינו בדברי ה"חתם סופר" שלפניכם, וענו על השאלה שאחריהם.

ונראה לי עוד פשוט דוודאי מאז ומעולם היו מלמדי תינוקות בישראל בכל עיר ועיר, כי מי שיש לו אב שחייב ללמד בנו, שכרו האבות מלמדים לבניהם... ולא היה החיוב מוטל על הציבור אלא על האב או על עצמו. מכל שכן ששום יחיד לא התחייב לסבול ריבוי דרך וקול תינוקות, והאב ימציא לבניו מקום שיפויסו השכנים לסבול. אך משתיקנו יהושע בן גמלא והוטל על הציבור, אם כן הוא הדין על כל יחיד, אפילו מי שאין לו בן, היטל חיובו של בן זה לסייעו לאביו או להציבור להניחו לגור בשכונתו.

(הרב משה סופר, "חתם סופר", מסכת בבא בתרא דף כא, ע"א)

על פי ה"חתם סופר", כתבו שני שינויים הלכתיים שנעשו בעקבות תקנת יהושע בן גמלא. (5 נקודות)

בהצלחה!